

Búcsú Rédei Károlytól***(1932. IV. 11. – 2008. VIII. 17.)**

Rédei Károlytól, attól az embertől búcsúzunk, aki az uralisztika legeredményesebb művelőinek egyike volt. Halálával kitűnő szakembert, jó kollégát veszítettünk el, sokan egy jó barátal is szegényebbek lettünk.

Eredeti családnéve Radanovics volt (első írásal is ezen a néven jelentek meg). 1951-ben érettségizett a piaristák jó nevű nagykanizsai gimnáziumában, amelyre mindig oly szívesen emlékezett vissza. Ezt követően a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára vezetett az útja, ahol magyar nyelvet és irodalmat, valamint finnugor nyelvészetet tanult Bárczi Géza, Pais Dezső, Zsirai Miklós és Lakó György vezetésével. 1955-ben szerzett diplomát magyar szakon.

Az egyetem után zökkenőmentesen indult a pályája, tanárainak ugyanis már jó ideje feltűnt a tehetséges diák, s lehetővé tették neki, hogy ismereteit aspirantúra keretében bővítsse, egyúttal pedig elkészítse kandidátusi értekezését, amelynek tudományos vezetője Lakó György professzor volt, és amelyet 1960-ban eredményesen meg is védett. Tárgya a zürjén és a votják nyelv névtutórendszere volt: „Die Postpositionen des Syrjänischen unter Berücksichtigung des Wotjakischen” (Bp., 1962.). A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének Finnugor Osztályára került dolgozni, amelynek munkatársa, majd később osztályvezetője lett. Bekapcsolódott az osztályon folyó etimológiai kutatásokba, amelyeknek eredménye „A magyar szókészlet finnugor elemei” (Bp., 1967–1978.) című etimológiai szótár lett. A munkát irányítója, Lakó György társszerkesztőként vonta be a vállalkozásba, így Rédei igen jelentős mértékben hozzájárult az MSzFE. állásfoglalásainak megformálásához, sőt voltaképpen a vele párhuzamosan, részben szintén az intézetben készült, „A magyar nyelv történeti-etimológiai szótár”-nak (Bp., 1967–1976.) uráli, finnugor és ugor eredetű címszavai is viselik áttételesen Rédei keznyomát. 1967-ben lett osztályvezető, s ugyanebben az évben védte meg akadémiai doktori értekezését is, melynek témája szélesebb volt, mint amennyit címe: „Die syrjänischen Lehnwörter im Wogulischen” (Bp., 1970.) sejtet, ugyanis források alapján részletezi a zürjének és az obi-ugorok közti kapcsolatok történetét, továbbá figyelemmel van az osztályban található zürjén jövevényszavakra is.

Tudományos pályafutása a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének Finnugor Osztályán indult, s ehhez hű maradt akkor is, amikor a Bécsi Egyetem 1974-ben megbízta a finnugor intézet létrehozásával. Mindkét helyen olyan tevékenységet fejtett ki, amely a szakmai műhelyeknek széles körű ismertséget és elismertséget biztosított.

Rédei még Budapesten, a Nyelvtudományi Intézetben alapozta meg és alakította ki tudományos profilját: az etimológia, a hangtörténet, a permii és az obi-ugor nyelvészet, az uráli nyelvek egymás közti kapcsolatai, az egyes uráli nyelvű népek és az oroszok, valamint a török nyelvű népek közti kapcsolatok nyelvi vetülete, az ősi uráli-indogermán érintkezések tekinthetők Rédei Károly legkedvesebb témáinak. Szívesen szólt hozzá mindig a finnugor (uráli) alapnyelv és a későbbi nyelvi állapotok morfológiai, szintaktikai problémáihoz is, köztük a különféle ősmagyar jelenségekhez, nyelvi változásokhoz. Érdeklődésében azonban minden kétséget kizáróan az etimológia dominált. Aligha van az uráli nyelvészet-

* A temetésen (2008. szeptember 5.) elhangzott búcsú szövegének módosított változata.

ben e tudományágnak még egy olyan lelkes és sikeres művelője, mint ő volt. Csak a „Szófejtések” című, a Nyelvtudományi Közleményekben publikált sorozatában közel 300, részben vagy egészben új etimológiát közölt, vagy legalább lényeges (hangtörténeti, jelentéstani stb.) megjegyzéssel egészítette ki az egy-egy szóra vagy szócsaládra vonatkozó ismereteinket. Az a műve is etimológiai jellegű, amely Rédei nevét minden kétséget kizáróan a legbiztosabban megőrökíti és az uralisztikán túl is ismertté és megbecsültté tette: az általa irányított és szerkesztett „Uralisches Etymologisches Wörterbuch” (Bp.–Wiesbaden, 1988–1991.), amely nyelvcsaládunk egészének közös szókincsét gyűjtötte egy csokorba, és ezáltal más nyelvek és nyelvcsaládok hasonló kutatásainak is forrásává lett, hiszen szükségszerűen a nyelvek közti lexikális kapcsolatok felderítése is része volt e munkálatnak. A nyelvek közti kapcsolatok, a jövevényszó-kutatások iránti érdeklődését nemcsak etimológiai jegyzetei bizonyítják, hanem a „Zu den indogermanisch-uralischen Sprachkontakten” (Wien, 1986.) című munkája is, amelyben az addigi szakirodalom és saját kutatásai alapján keresett választ olyan kérdésekre, mint például az uráli nyelvek indogermán jövevényszavainak periodizálása, a legrégebb kapcsolatok lehetséges időpontja és helyszíne, a jövevényszavak hangtani problémái, és amelyben közli továbbá időrendi sorrendben az uráli nyelvekbe bekerült régi indogermán és iráni elemeket. Ezt a mind az uralisták, mind az indogermanisták számára hasznos művet a már említett etimológiai szótár anyagára és tanulságaira támaszkodva, azokat újragondolva és bővebben kifejtve adta közre.

Bécsi egyetemi tanári működésének köszönhetően Ausztriában sokan mélyedhettek el a magyar és a finn nyelv rejtelmeiben, ismerhették meg a nyelvcsalád egyes kisebb nyelveit, sajátíthatták el a történeti-összehasonlító nyelvtudomány művelésének nem könnyű, de szép mesterségét. Rédei Károlytól nem kevés erőfeszítést követelt Bécsben a kedvező munkafeltételek megteremtése, kialakítása, a kutatói és oktatói gárda összeverbuválása; legnagyobb tette pedig minden bizonnyal az intézeti könyvtár létrehozása volt, amelyet szinte a nulláról kellett indítania. Persze kedvezett az időpont is: buktatókkal ugyan, de ez már a politikai enyhülés ideje (tulajdonképpen a kommunizmus nyilvánvaló agonizálásának a kezdete volt, csak akkor ezt még nem sejtettük). Az osztrák állam kellő anyagi fedezetet biztosított könyvvásárlásokra, és szerencsére a magyar és a finn kultúrpolitika irányítói is kötelességüknek tekintették a könyvtárépítéshez való hozzájárulást.

A tudományos utánpótlás nevelésének kevésbé látványos formája is szívügye volt: a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete Finnugor Osztályának kezdő kutatóit heti rendszerességgel vezette be egy-egy általa is kutatott uráli nyelvbe, és türelmesen magyarázgatta e nyelvcsalád jelenségeit, kutatásuknak esetleg sikerrel kecsegtető módjait; e tevékenységből nekem személy szerint is sok hasznom volt. A jelenlegi magyarországi finnugristák jó része közvetlenül vagy közvetve kapott tőle nélkülözhetetlen útravalót. Sokan és sokat köszönhetünk neki, amit talán azzal fizettünk vissza, hogy megkíséreltük hasznosítani, amit kaptunk tőle. Az én generációm tagjai közül valószínűleg én köszönhetek neki a legtöbbet, itt aligha részletezhető szubjektív okok miatt is. Távoztával elvesztettem azt a kollégát és barátot is, akivel kéziratainkat gyakran elküldtük egymásnak bírálat és kommentálás végett.

Mint említettem, a szavak eredetének és történetének vizsgálata állt érdeklődésének középpontjában; az általa tárgyalt lexémák száma talán megközelíti az ezret, s megállapításainak túlnyomó többsége helyesnek bizonyult. Nem véletlen, hogy tudományágunk egy másik kiválósága hivatásos etimológusnak nevezte őt egy recenziójában. Betegségével vias-

kodva is igyekezett szófejtéssel foglalkozni, személyes találkozásainkkor és telefonbeszélgetéseink során többször is említette, hogy kisebb-nagyobb etimológiai cikkeken dolgozik; ezekre már hiába vár egyebek között a Nyelvtudományi Közlemények, amelynek történetébe nemcsak szorgos szerzőként, hanem tudós szerkesztőként is beírta a nevét. Sokat foglalkozott a „mi nyelveink” és a szomszédaik közti egyéb kapcsolatokkal is, lett légyen szó akár „uráli–uráli”, akár „uráli–szláv”, „uráli–germán”, „uráli–törökségi” morfológiai, szintaktikai érintkezésekről. Széles körű nyelvismerete, páratlan szakirodalmi tájékozottsága, élénk, ám fegyelmezett alkotói fantáziája tette lehetővé, hogy e tudományterület legeredményesebb művelőinek egyikévé lett az uralisztikában.

Az uráli nyelvek közül a zürjén volt számára a legkedvesebb, amelynek szinkrón és diakrón problémáiról monográfiákban, rövidebb-hosszabb tanulmányokban írt. E nyelvet a helyszínen is tanulmányozta, meg is tanulta, a külföldiek elől jobbra elzárt szovjet vidékre eljutva értékes beszélt nyelvi és folklórszövegeket gyűjtött, amelyeket közkinccsá is tett. Tudni illik gyűjtő tevékenységével kapcsolatban, hogy Leningrádban kazymi osztályoktól jegyzett le nyelvtani anyagot és szövegeket.

Magyarországon és Ausztriában is részt vett tudományos rendezvények szervezésében, rendszeres résztvevője volt az uralisztikai konferenciáknak és kongresszusoknak. Mindig világosan adta elő nézeteit, bírálata mindig szókimondó volt, érvekkel jól alá volt támasztva. A tudományos kérdésekről folytatott írás- és szóbeli vitáknak szenvedélyes hangú, de mértéktartó résztvevője volt. Kemény vitapartnernek bizonyult, aki a vele vitázók érvelését, ha tényyszerű volt, elfogadta. Ezzel kapcsolatos véleményemet több évtizedes kollegiális és baráti viszonyunk is mondatja velem: sokat vitatkoztunk hol fehér asztal mellett, hol telefonon, olykor írásban is, de e szakmai „nézeteltérések” csak megerősítették közvetlen, jó és főleg baráti viszonyunkat.

Tudományos tevékenységét díjakkal, kitüntetésekkel honorálták. A Magyar Nyelvtudományi Társaság például Pais-emlékéremmel tüntette ki. A legfontosabb elismerésnek azt tarthatjuk, hogy mind a Magyar Tudományos Akadémia, mind a Finn Akadémia tagjává választotta.

Természetesen mindig fájdalmas egy hozzánk közel álló személytől végleg búcsút venni. Engem sokáig fog kísérni tekintete, amellyel mintha megbűvölni akart volna, amikor halála előtt pár nappal felkerestem a kórházban.

A visszamaradottak keserűségét enyhítheti, hogy Rédei Károlyt sokan szerették, tisztelték, s akik személyesen is ismerték, emlékezni fognak rá, amíg élnek, az utókorban pedig nézetei és eredményei fogják éltetni.

A magyar és a külföldi kollégák, valamint a számára állandóan biztos hátteret nyújtó Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Nyelvtudományi Társaság nevében is mondom: Karcsi, Isten veled, nyugodj békében!

HONTI LÁSZLÓ